

Párducz Mihály munkássága a szegedi régészeti intézetben

Pintér-Nagy Katalin

*„A legjobb úton van arra,
hogy pár év alatt a tudományos succrescentia
vitathatatlan értékű tényezője legyen.”¹*

A Magyar Nemzeti Múzeum és a Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézetének egykori munkatársa, Párducz Mihály életének egy jelentős részét töltötte a szegedi egyetem Archaeologiai Intézetében először mint egyetemi hallgató (1927–1932), majd 1932-től mint munkatárs. A két budapesti intézményben folytatott kutatásai, munkássága többé-kevésbé jól ismert (KÖREK 1974., HARMATTA 1974., HARMATTA 1975.). Annak ellenére, hogy életének egy minden szempontból meghatározó időszaka Szegedhez kötődik, kutatási területe, témája a Tisza-parti városban alakult ki, talán kevesebb figyelem irányult eddig ezekre az éveire. Jelen munkámban a szegedi intézeti munkásságát vizsgálom. Ez az időszak két nagy periódusra osztható: 1937-ig Párducz a kutatói pályájára készült az Archaeologiai Intézet védőszárnyai alatt, amikor több külföldi és hazai múzeum, gyűjtemény anyagának tanulmányozása volt a mérvadó számára, 1938-tól már az intézet aktív, operatív munkatársa volt, és tevékenyen részt vett ügyeinek intézésében.

1. kép: Párducz Mihály érettségi tablóképe, 1927 (https://www.radnoti-szeged.sulinet.hu/index.php?cmd=getschoohtable_6 alapján)

Fig. 1: High school graduation photo of Mihály Párducz, 1927 (after https://www.radnoti-szeged.sulinet.hu/index.php?cmd=getschoohtable_6)

Párducz Mihály Mátyás 1908. szeptember 11-én született Fehértemplom – ma Bela Crkva (Szerbia) – településen, Párducz Illés börtönőrmester és Rác Luca gyermekeként.

¹ Az idézet Buday Árpádnak a szegedi egyetem bölcsészkarához intézett leveléből származik, melyben kérvényezi, hogy nevezzék ki Párduczot díjtalan tanársegéddé 1932-ben (MNL CSML VIII. 16. [1931–1932] 5. doboz, 5. Személyi ügyek iratboríték, 176/1931–32).

Nem tudjuk pontosan, mikor költözött Szegedre a háromgyermekes család,² de az 1920-as években már biztosan a városban éltek, ahol Mihály édesapja a Csillag Börtönben helyezkedett el.³ Párducz 1927-ben érettségizett a Klauzál Gábor Reáliskolában (a mai Radnóti Miklós Kísérleti Gimnáziumban) (1. kép).⁴ Szintén 1927-ben kezdte meg tanulmányait a szegedi egyetem bölcsészkarán,⁵ ahol főként földrajz és régészet témájú tárgyakat vett fel. Az első évében még nem köteleződött el egyértelműen a régészet mellett, a földrajz stúdiumok ugyanolyan súllyal szerepeltek indexében, mint az archeológia.⁶ 1929-ben még földrajz témájú dolgozatával nyert el egyetemi pályadíjat (300 pengő) (BESZÁMOLÓ 1932. 355.).⁷ 1929 nyarától már egyértelműen régészeti tanulmányai és érdeklődése vált meghatározóvá, ekkor vett részt élete első terepbejárásán, majd ásatásán Hódmezővásárhely–Kökény-dombon (BANNER 1990. 83–84., 86.),⁸ majd 1930-tól már a régészeti intézet díjtalan demonstrátora (BESZÁMOLÓ 1933. 156.).

² Az egyik testvére, Béla hasonló életpályát tudott maga mögött biológusként, mint Mihály régészként. Párducz Mihály három évvel fiatalabb öccse a szegedi egyetemen tanult biológiát és alma materében előbb tanársegédként, majd adjunktusként dolgozott az Általános Állattani Boncolásügyi Intézetben. A II. világháborút követően először a Magyar Természettudományi Múzeumban dolgozott, majd a Magyar Biológiai Kutatóintézet munkatársa lett (KASZAB 1966.).

³ MNL CSML VIII. 2. 20. törzskönyv, 1927/28. I. félév.

⁴ Valószínűleg ekkor ismerkedhetett meg közelebbről a régészettel, ugyanis a szegedi egyetem régészeti intézet vezetője, Buday Árpád második fiának, Kálmánnak volt osztálytársa. A fennmaradt fényképek és feljegyzések tanúsága szerint jó (baráti?) kapcsolatban lehettek (2. kép).

⁵ Egyetemi polgárként rögtön csatlakozott az egyetemi atlétikai klubhoz, a KEAC-hoz (Kitartás Athletikai Club) (VARRÓ 2008. 33.), ahol kezdetben többféle versenyszámban kipróbálta magát (például diszkoszvetés, 4×100 méteres stafétafutás, távolugrás) (DM III: 235. 1927. október 14., 7). 1928-ra már egyértelműen kiderült, hogy a távolugrás és a hármasugrás az ő száma, és ezekben a leghatékosabb, rövid időn belül korosztályának egyik meghatározó versenyzőjévé vált (DM IV: 144. 1928. június 26., 7., DM VI: 162. [1930. július 20., 16, DM VII: 160. 1931. június 17., 7.]). Korek József szerint jó 400-as és 800-as futó volt (KOREK 2000. 474.), ezt az adatot azonban a rendelkezésünkre álló források nem támasztják alá.

⁶ Az első félévben húsz kurzusából hatot Buday Árpádnál és Banner Jánosnál vett fel (mellette földrajz, történelem, művészettörténet és tanár szakos órái voltak) (MNL CSML VIII. 2. 20. törzskönyv, 1927/28. I. félév). Egyetemi tanulmányainak (majd régész kutatói pályája első időszakának is) egyik sajnálatos vonása volt, hogy nehéz anyagi körülmények közepette végezte tanulmányait, kutatásait. Ezt némiképpen enyhítették és segítségére voltak a különböző hallgatói pályázatok. Például 1928-ban, 1929-ben, 1930-ban 800-800 pengő, 1931-ben 200 pengő tanulmányi ösztöndíjat, 1928-ban 400 pengő földrajzi ösztöndíjat nyert el (BESZÁMOLÓ 1930. 207–208., BESZÁMOLÓ 1932. 355., BESZÁMOLÓ 1933. 179., BESZÁMOLÓ 1934. 168.).

⁷ A *Szentes környékének régi és új földrajza* című dolgozatát „honismeret önismeret” jellegével nyújtotta be (BESZÁMOLÓ 1932. 355.).

⁸ Egy érdekes történet maradt meg Banner János emlékezetében ezzel kapcsolatban: a terepbejárást követően, a leletanyag mosásakor az egyik díszített töredék esetében egy hallgató nagyon sajnálta, hogy nincs meg a többi része. Másnap ez a diák kibiciklizett a lelőhelyre, és megtalált egy hozzá tartozó töredéket (BANNER 1930. 30. tábla 3.). Ez a hallgató Párducz Mihály volt. Banner szerint ehhez a kultikus eseményhez köthető, hogy Párducz végkép elköteleződött a régészet mellett (BANNER 1990. 84.).

2. kép: Párducz Buday Árpád
második gyermekével, Kálmánnal
(SZTE RT Ad. ltsz. nélkül)

Fig. 2: Párducz and Árpád Buday's
second child, Kálmán (University of
Szeged, Department of Archaeology,
Archive)

3. kép A szegedi egyetem Szukováthy téri épülete (ma Egyetem utcai épület)
(SZTE Klebelsberg Könyvtár, Képtár és Médiatéka)

Fig. 3 Building of the University of Szeged at the Szukováthy Square
(today: Egyetem Street) (University of Szeged, Klebelsberg Library, Media Collection)

Az Archaeologiai Intézet 1924-től 1937-ig

A Kolozsvárról Szegedre átköltözött egyetem (3. kép) régészeti intézetét két életre hívójának – Buday Árpádnak és Banner Jánosnak – az alapjaitól kezdve kellett felépítenie. A megfelelő színvonalú oktatáshoz és a kutatásokhoz tantermekre, régészeti gyűjteményre, könyvtárra volt szükségük. Ezt az infrastruktúrát az 1920-as évek végére maradéktalanul megteremtették (4. kép). 1925-től megkezdődtek az intézeti ásatások, és ugyanebben az évben újraindult a kolozsvári egyetem periodikája, a *Dolgozatok*, immár Szegeden. Párducz a régészeti intézettel kapcsolatba kerülésének időszakában a tanszék így már egy jól felszerelt intézménynek számított, amely mind az oktatás, mind a kutatások feltételeivel rendelkezett. Ekkortól, az 1920-as évek végétől a munkatársak figyelmét a régió tanulmányozása kötötte le, ugyanis ettől kezdve az intézet egyre jelentősebb szerepet vállalt a Dél-Alföld régészeti kutatásában.⁹

*4. kép: A szegedi
Archaeologiai Intézet
folyosója az 1930-as években
(SZTE RT Ad. F6363)
Fig. 4: Corridor of the
Archaeological Institute of
Szeged in the 1930s
(University of Szeged,
Department of Archaeology,
Archive)*

⁹ 1927-ben jött létre az Alföldkutató Bizottság és annak régészeti alosztálya (SZAB 1927. 3., BUDAY 1927. 167.), a régészeti intézet 1928-ban kötött megállapodást Hódmezővásárhely városával, és megkezdődött a kutatómunka a vásárhelyi határban (MNL CSML VIII. 16. [1928–1929] 4. doboz, 9. Ásatások iratboríték, 102/1928–1929). Az 1934-ben létrejött Csanád vármegyei Történelmi és Régészeti Társulat támogatásával és a velük kötött megállapodás értelmében folytatták a feltárásokat a vármegyében (HALMÁGYI-TÓTH 2002. 196., SIPOS 2017. 176–184., PINTÉR-NAGY 2020.).

Párducz, az Archaeologiai Intézet hallgatója, majd munkatársa 1937-ig

Annak ellenére, hogy szakdolgozatát még a magyarországi paleolitikumból írta 1932-ben (BESZÁMOLÓ 1934. 210., BANNER 1990. 88.), már az 1930-as évek legelejétől egy eddig még eléggé ismeretlen terület, az Alföld római kora felé irányították az érdeklődését. Úgy tűnik, hogy hivatalosan Buday Árpád volt a témavezetője, aki az addig alig vizsgált témára terelte a

5. kép: Párducz Mihály és mestere, Banner János, 1950-es évek (SZTE RT Ad. ltsz. nélkül)
Fig. 5: Mihály Párducz and his master, János Banner, 1950s (University of Szeged,
Department of Archaeology, Archive)

figyelmét (KOREK 1974. 304.),¹⁰ de emellett Banner János (5. kép) is bábáskodott a korszak kutatásának megindításában (BANNER 1990. 97.).¹¹ Mindketten múzeumokhoz, gyűjteményekhez ajánlották be tanítványukat, aki lelkiismeretesen ellátogatott minden intézménybe, és végignézte, leírta, dokumentálta a szarmata anyagokat (BANNER 1990.

¹⁰ Buday egy 1934-ben kelt levelében így fogalmaz: „Párducz Mihály dr. speciális feladatául az Alföld római kori és kezdő népvándorláskori emlékeinek és művelődési viszonyainak tanulmányozását tűztem ki.” (MNL CSML VIII. 16. [1933–1934] 7. doboz, 5. Személyi ügyek iratboríték, 316/1933–34.)

¹¹ Banner János szerint Alföldi Andrással is rendszeresen konzultált a témában, és Alföldi támogatta Párducz ezirányú törekvését (BANNER 1990. 97.). Ezt azonban nem nagyon hangzottatták, ugyanis a Buday és Alföldi közötti viszony nem volt éppen baráti (GESZTELYI 2013. 18.).

97.).¹² Kutatásaiból született munkája eredményeképpen (PÁRDU CZ 1931.) még 1932-ben, tehát szakdolgozatának megvédése évében bölcsészdoktorrá avatták. Doktori szigorlatát *summa cum laude* minősítéssel teljesítette (BESZÁMOLÓ 1934. 215.).

Buday és Banner törekedett arra, hogy tanítványaik számára biztosítsák az egzisztenciális hátteret. Párducz egyetemi időszakának utolsó két évében az intézet díjtalan demonstrátora volt (ALMANACH 1931. 109., ALMANACH 1932. 116., BESZÁMOLÓ 1933. 156.), majd 1932-től 1938-ig „fizetéstelen” tanársegédként dolgozott, mely státuszt az intézet vezetőjének évente kellett kérvényeznie a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumtól (ALMANACH 1933. 78., 126.). Buday Árpád évente írta a kérvényeket a különböző intézményekhez annak érdekében, hogy Párducz létfenntartáshoz szükséges feltételei is megfelelőek legyenek. Ennek eredményeképpen Párducz évi rendszerességgel nyert el különböző típusú segélyeket,¹³ valamint a Horthy Miklós Kollégiumban és Mensán biztosították a lakhatását és az étkezését.¹⁴

A terepi munkákba Párducz már egyetemi tanulmányai során aktívan bekapcsolódott (6–8. kép). Banner mellett főként Hódmezővásárhely és Ószentiván határában ásott. Az intézet színeiben különböző korszakok (például neolit, szkíta, kelta, szarmata) jelenségeivel volt alkalma megismerkedni. Első önálló ásatására 1932-ben Hódmezővásárhely–Kotacparton került sor, ahol neolit telepobjektumokat és rézkori sírokat tárt fel (BANNER 1990. 99.).¹⁵ Ásatási módszerét a korszakban általános kutatóárkok jellemezték, melyeket a régészeti jelenségek előkerülése után szelvényekre szélesített ki.

Budayék – ahogy a többi tanítvány esetében is – támogatták és elősegítették Párducz külföldi tapasztalatszerzéseit.¹⁶ Így 1929-ben három hónapos tanulmányúton vett részt Németországban, melynek során a wormszi, a heidelbergi, a stuttgarti, a nürnbergi, a

¹² A többi között Debrecenben, Miskolcon, Jászberényben, Mezőtúron, Szarvason, Orosházán kutatott. Fontos hangsúlyoznom, hogy nemcsak múzeumok, hanem magángyűjtemények anyagait is vizsgálta (MNL CSML VIII. 16. [1931–1932] 5. doboz, 5. Személyi ügyek iratboríték, 47/1931–32, MNL CSML VIII. 16. [1931–1932] 5. doboz, 6. Múzeumok, könyvtárak iratboríték, 79/1931–32).

¹³ Például az 1934/1935. tanévben 840 pengő rendkívüli tanulmányi, az 1935/1936. tanévben 80 pengő rendkívüli tanulmányi segélyt (az 1500 pengős Hariseion ösztöndíj mellé), az 1936/1937. tanévben 800 pengő évi segélyt és 80 pengő rendkívüli segélyt kapott (BESZÁMOLÓ 1936. 190., BESZÁMOLÓ 1939. 226., BESZÁMOLÓ 1943A. 61, 132., MNL CSML VIII. 16. [1935–1936] 9. doboz, 5. Személyügyi iratboríték, 345/1935–36). Buday több esetben egyengette Párducz berlini tanulmányújtját is. A Collegium Hungaricum által biztosított ösztöndíj összege nem tette volna lehetővé, hogy Párducz más városokba eljusson, Buday különböző szervezetekhez, egyesületekhez (például a berlini collegium igazgatójához, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkárához) intézett kérvényének segítségével összeszedtek annyi pénzt, hogy ha szerény körülmények között is, de Párducz Berlin mellett még több németországi város múzeumában is kutathatott (MNL CSML VIII. 16. [1933–1934] 7. doboz, 5. Személyi ügyek iratboríték, 127/1933–34; MNL CSML VIII. 16. [1935–1936] 9. doboz, 5. Személyügyi iratboríték, 345/1935–36). A szegedi egyetem Baráti Egyesülete Buday kérvényének hatására ugyancsak támogatta Párducz külföldi útját (MNL CSML VIII. 16. [1933–1934] 7. doboz, 5. Személyügyi iratboríték, 247/1933–34; MNL CSML VIII. 16. [1935–1936] 9. doboz, 5. Személyügyi iratboríték, 345/1935–36).

¹⁴ MNL CSML VIII. 16. (1935–1936) 7. doboz, 5. Személyügyi iratboríték, 25/1935–36.

¹⁵ MNL CSML VIII. 16. (1935–1936) 9. doboz, 5. Személyügyi iratboríték, 345/1935–36.

¹⁶ Vö. a 13. jegyzettel!

müncheni és a salzburgi múzeum anyagait tanulmányozta.¹⁷ 1933-tól 1934-ig a berlini Collegium Hungaricum ösztöndíjasaként¹⁸ Berlin mellett a többi között Lipcsében, Hannoverben, Kölnben, Bonnban, Mainzban és Frankfurtban kutatott (BESZÁMOLÓ 1935. 233., MÖB 1935. 14. 22.).¹⁹ Németországi tanulmányútjáról hazafelé 1934-ben a bécsi Collegium Hungaricum ösztöndíjasaként egy hónapot töltött Bécsben, ahol a bécsi és a carnuntumi múzeum anyagait tanulmányozta (MÖB 1935. 14.).²⁰ 1936-ban egy három hónapos Hariseion-ösztöndíj segítségével Görögország területére látogatott el.²¹

Párducz ebben az időszakban elsősorban a szegedi *Dolgozatok*ban publikált,²² a doktori témáján kívül főként ásatási beszámolóit, telep- és temetőközléseit és könyvismertetőit jelentek meg (BESZÁMOLÓ 1935. 180., BESZÁMOLÓ 1936. 134.).²³ Ez alól csak az *Ungarische Jahrbücher* folyóiratban publikált több tanulmány- és könyvismertetése kivétel. 1934-ben valószínűleg a berlini Collegium Hungaricum ösztöndíja okán volt lehetősége

¹⁷ Németországi tanulmányútja során a külföldi szakirodalmat nézte át, főként a kerámiaanyagra vonatkozó munkákat. A berlini múzeum Magyarországról származó anyagait, valamint a németországi és más területekről származó leleteket (például a franciaországi V-VI. századi gót anyagot) tanulmányozta. A kutatások mellett – főként Buday segítségével – több kutatóval épített ki kapcsolatot (például Wilhelm Unverzagt, Gerhard Bersu) (MNL CSML VIII. 16. [1933–1934] 7. doboz, 4. Gyűjteményre vonatkozó iratboríték, 198/1933–34; MNL CSML VIII. 16. [1935–1936] 9. doboz, 5. Személyügyi iratboríték, 345/1935–36).

¹⁸ Párducz 1933 novemberében utazott Berlinbe, ahol már csaknem egy éve Hitler volt hatalmon. Úgy tűnik, hogy a szegedi intézetben is megvolt a véleményük a Németországban kialakult helyzetről, ugyanis Banner János a „gazdája” – vagyis Buday Árpád – jó tanácsát tolmácsolva ezt írta berlini ösztöndíjas tanítványuknak: „Ismerve az ifjúság mindég zúgolódó készségét – ami magában is megvan – [...] Semmiféle palotaforradalmi törekvést ne támogasson, abban részt ne vegyen. Egyedül a tanulmányainak élve igyekezzen kihasználni ezt a soha vissza nem térő lehetőséget. Legyen barátságos mindenkivel, de kritikai bizalmával senkit se tüntessen ki.” (MNL CSML VIII. 16. [1933–1934] 7. doboz, 5. Személyi ügyek iratboríték, 148/1933–34).

¹⁹ MNL CSML VIII. 16. (1933–1934) 7. doboz, 5. Személyügyi iratboríték, 127/1933–34, 247/1933–34, 298/1933–34; MNL CSML VIII. 16. (1935–1936) 9. doboz, 5. Személyügyi iratboríték, 345/1935–36. A tanulmányút finanszírozásáról lásd a 13. jegyzetet! Az ösztöndíjak ellenére Bálint Alajos Budayhoz intézett levele jól mutatja, hogy Párducz milyen nehéz anyagi körülmények között lehetett a németországi tanulmányi útja során: „Miskától is kaptam levelet. Azt írja, hogy elseje táján indul. Csak azt nem tudom, hogy hova? Bécsbe vagy Frankfurtba? Írja, hogy pénze egyáltalán nincsen, [...] ha nem marad költsége, hát »haza toloncoltatja« magát.” (MNL CSML VIII. 16. [1933–1934] 7. doboz, 12. Vegyes iratboríték, 382/1933–34.)

²⁰ MNL CSML VIII. 16. (1935–1936) 9. doboz, 5. Személyügyi iratboríték, 345/1935–36.

²¹ MNL CSML VIII. 16. (1935–1936) 7. doboz, 5. Személyügyi iratboríték, 364/1935–36.

²² Első munkája egy könyvismertetés volt, melyet még díjtalan demonstrátorként írt Benda László *A magyar Alföld őstörténete* című kötetéről (PÁRDU CZ 1930.).

²³ Első cikkében a Banner által Hódmezővásárhely–Kotacparton feltárt neolitikus telep és rézkori temető anyagát dolgozta fel (PÁRDU CZ 1932.). Banner – mint a *Dolgozatok* szerkesztője – nagyon behatóan javította át stilisztikailag, formailag, tartalmilag és szerkezetileg a leadott cikkeket, amivel tudományos pályája elején járó tanítványát alapos, precíz feldolgozó munkára szoktatta. Banner 1933. január 30-án írt levelében így összegzi kritikai észrevételeit Párducz leadott kéziratával kapcsolatban: „De hogy egészen kaszárnya stílusban írnak: Az istenit a magyar nyelvinek! A Párducok se turániak!” (MNL CSML VIII. 16. [1932–1933] 6. doboz, 11. Folyóirat iratboríték, 187/1931–32.)

(vagy az ösztöndíj fejében kötelező lehetett?) több könyv/tanulmány-ismertetését leadnia a Berlinben megjelenő német nyelvű hungarológiai folyóiratba (BESZÁMOLÓ 1935. 180.).²⁴

1935 és 1936 között nagyon súlyos tbc fertőzése miatt kiesett az intézeti munkákból, de kapcsolata munkatársaival, mestereivel nem szakadt meg. Az egyébként is anyagi gondokkal küszködő Párducz Mihály nagyon nehéz helyzetbe került. Buday Árpád maximálisan melléállt²⁵ és segítette abban, hogy a lehető legjobb gyógykezelésben részesüljön, és a megélhetésére tanulmányi segílyt kapjon. Először Buday közeli barátja, Purjesz Béla kezelte a szegedi klinikán, majd a gyulai József szanatóriumban, és legvégül a mátraházi szanatóriumban gyógyították (BANNER 1990. 120., 129.).²⁶

Szemléletváltás a szegedi intézetben 1937-től

Buday 1937-es halálát követően munkatársa, Banner János vette át az intézet vezetését. A Kolozsvárról elszármazott Buday számára nem volt fontos a budapesti intézményekkel (például a Magyar Nemzeti Múzeummal), a pesti egyetemi intézetekkel való szoros kapcsolattartás. A hivatalos ügyintézésen kívül nem kívánt szoros szakmai kapcsolatot kiépíteni ezekkel az intézményekkel és munkatársaikkal. Banner ezzel szemben fontosnak érezte nyitni Budapest felé és kapcsolatokat építeni mind a fiatalabb, mind az idősebb pesti kutatókkal. Ez a törekvése többféleképpen megmutatkozott: szakmai konzultációk, szakkönyvek kölcsönzése, tárgy- és ásatási fotók másolatának készítése, intézeti gyűjteményekben kölcsönös kutatás. Párducz ekkor került kapcsolatba többek között Fettich Nándorral, Tompa Ferencsel, László Gyulával, Kovrig Ilonával, Hunyadi Ilonával, Kutzián Idával, Patay Pállal. Ennek a nyitásnak emblematikus példája a Régészeti Társulat 1940-es felolvasó ülése, ahol a szegedi intézet munkatársai (Banner, Bálint Alajos és Párducz) – mint szervezett munkaközösség tagjai – együtt tartottak előadást.²⁷

Párducz szerepe a szegedi intézet 1937 és 1944 közötti tevékenységében

Buday halálát követően, 1938-tól már nem „fizetéstelen” tanársegédként dolgozott az intézetben: a X. fizetési osztályba sorolták (ÉVKÖNYV 1940. 71.). Banner és Bálint mellett aktívan részt vett az intézeti feladatokban (oktatás, kutatás). Megfigyelhető, hogy az 1939/1940. tanévtől egyre nagyobb szerepet vállalt az intézet ügyeinek intézésében, ami

²⁴ A berlini folyóiratba megírt kilenc ismertetése közül négy szegedi kötődésű tanulmányról szólt (BESZÁMOLÓ 1935. 180., UNGARISCHE JAHRBÜCHER 1934. 280–284.).

²⁵ Buday ebben az időszakban – 1936-ban – veszítette el második gyermekét, Párducz jó barátját, Kálmánt, és ebben az évben derült ki, hogy már ő maga is súlyos, gyógyíthatatlan beteg (BANNER 1990. 129.).

²⁶ MNL CSML VIII. 16. (1934–1935) 8. doboz, 5. Személyügyi iratboríték, 364/1934–35; MNL CSML VIII. 16. (1935–1936) 7. doboz, 5. Személyügyi iratboríték, 25/1935–36. Buday így fogalmaz Párducz mátraházi szanatóriumban történő ingyenes elhelyezése érdekében írt kérvényében: „... olyan speciális irányban nyert szakkiképzést, hogy gyógyulása a magyar tudományosságnak is érdeke, és egy csomó befektetett anyagi és erkölcsi értéknek és energiának a megmentését is jelentené.” (MNL CSML VIII. 16. [1935–1936] 7. doboz, 5. Személyügyi iratboríték, 261/1935–36.)

²⁷ Párducz *Késő La-Tène és kora császárkori dák emlékmű az Alföldön* címmel tartott előadást ezen a felolvasó ülésen (JMM HGY B.J.Ha ltsz. 94.1.59.).

több okra vezethető vissza. Elsősorban arra, hogy Banner (és egykor Buday) jobb kezét, Bálint Alajost az 1939-ben Magyarországhoz visszacsatolt kassai múzeumba nevezték ki (KŐHEGYI 2002. 91.). Másrészt az 1940/1941. tanévben Banner lett a bölcsészkar dékán, és a kari ügyek intézése eléggé leterhelte, kevésbé tudott belefolygni az intézet adminisztrációjába. Mindezek következtében Párduczra hárultak a mindennapi feladatok, az oktatásszervezés, a *Dolgozatok* szerkesztési és egyéb munkálatai stb. Bálint távozásával párhuzamosan 1939-ben kinevezték adjunktussá (ÉVKÖNYV 1943. 70.), 1941-ben sikeres habilitációja eredményeképpen elnyerte a magántanári képesítést a *Népvándorlások Magyarországon a Kr.u. 5. századig* tárgykörből (PÁRDU CZ 1941., BESZÁMOLÓ 1943B. 78., BANNER 1990. 165.). Ugyanebben az évben választotta meg a Dugonics Társaság rendes tagjává (BESZÁMOLÓ 1943B. 82., ÉVKÖNYV 1941. 31–32.).²⁸

Bár már az 1930-as évektől vezetett gyakorlati órákat (ásatások, tantermi leletanyag feldolgozás, revízió stb.) – igaz nem a saját neve alatt –, előadásokat csak 1943 és 1948 között tartott. Ezek főként a szkíták, a dákok, a kelták, a hunok és a gótok történetével és leletanyagával foglalkoztak (MNM TA 24/1948.).²⁹

A terepi munkákban a korábbiakhoz hasonlóan aktívan részt vett főként Hódmezővásárhely határában (Kökénydomb, Kopáncs, Fehértó, Solt-Palé) (VÖRÖS-CSÁNYI 2019. 12.) (6–7. kép),³⁰ valamint Bálint távozásával a Csanád megyei kutatásokban is jelentősebb szerepet vállalt.³¹ A szinte évi rendszerességű őszentiváni ásatások (8. kép) mellett feltárásokat végzett Földeákon és Makó határában (Makó–Vöröskereszt, Makó–Szárázér partja) (DM XIV: 129. 1938. június 11. 4., KOREK 2000. 473–478.).³² Fontos kiemelni a makói határban végzett szarmata telep- és temetőfeltárásait,³³ valamint Békés megyében ekkor kutatott meg egy szkíta kori temetőrészletet Békéscsaba–Fényesen (BANNER 1990. 161., KOREK 2000. 473–478.).

²⁸ A Dugonics Társaság felolvasó ülésén Párducz a székfoglaló előadását *A Tiszavidék a szarmata korban* címmel tartotta (DM XVII: 274. 1941. november 30., 8.). Emellett rendszeres előadó volt az Egyetembarátok Egyesületének ülésein, például *A bádeni kultúra Magyarországon* és *Hunkorszaki leletek Csongrádról* címmel (DM IX: 241. 1933. október 22., 11., DM XIV: 70. 1938. március 30., 6.).

²⁹ Például *A szkíták Magyarországon* (TANREND 1941. 17., TANREND 1946. 18.), *A kelták és dákok Magyarországon* (TANREND 1942. 18.), *A hunok és gótok Magyarországon* (TANREND 1943A. 20.), *A szarmaták Magyarországon* (TANREND 1943B. 17.), *Magyarországi halomkutatások régészeti eredményei* (TANREND 1944. 22.), *A szkíta kor vitás kérdései* (TANREND 1945. 14.).

³⁰ JMM HGy B.J.Ha ltsz. 94.1.59.

³¹ Ahogy Korek József visszaemlékezésében fogalmazott: „már 1938-ban Miska volt itt a gazda” (KOREK 2000. 473.).

³² JMM HGy B.J.Ha ltsz. 94.1.59.

³³ Banner János szerint Párducz a terepen „Szemfüles ember volt, akit minden mozzanata érdekelt a munkának [...] Miskát nemcsak a leletek fogták meg, hanem a telep minden kibontakozó jelensége.” (BANNER 1990. 96–97.). Korek így emlékezett vissza Párducz terepi munkájáról: „A csontvázbontást ő mutatta meg, mindig lejött a gödörbe, és csak akkor ment vissza, ha már mindent látott. Ellenőrizte méréseimet, ő rajzolt, a csontok felszedésével már nem törődött. [...] Az óriási tarlón, a tűző napon szarmata telepet ástunk, sok-sok gödörrel, néhány tűzhellyel, kemencével. Elég unalmas volt, de Miska boldog volt. [...] Ő ezekre tette fel az életét.” (KOREK 2000. 474.)

6. kép: Párducz Mihály „baldachinos székben” a hódmezővásárhely–kökény-dombi ásatáson 1941-ben (MTA BTK RI Ad. D. 29/90)

Fig. 6: Mihály Párducz in the “canopy-chair” at the excavation in Hódmezővásárhely–Kökénydomb in 1941 (Institute of Archaeology of the Hungarian Academy of Sciences, Archive D. 29/90)

7. kép: A Párducz a Hódmező-vásárhely–kökénydombi ásatáson, 1941 (a kép jobb szélén) (MTA BTK RI Ad. D. 29/90)

Fig. 7: Párducz at the excavation in Hódmezővásárhely–Kökénydomb, 1941 (at the right side) (Institute of Archaeology of the Hungarian Academy of Sciences, Archive D. 29/90)

8. kép: Párducz Mihály Ószentivánon, 1941 (MTA BTK RI Ad. D. 29/90)
Fig.8: Mihály Párducz in Ószentiván, 1941 (Institute of Archaeology of the Hungarian Academy of Sciences, Archive D. 29/90)

Ebben az időben a növekvő intézeti teendők miatt Párducznak kevesebb alkalmat nyílt a tanulmányutakra. 1939-ben Bannerral, Bálinttal és Széll Mártával közösen felmérték, tanulmányozták a dunántúli múzeumok (például Győr, Kaposvár, Pécs, Veszprém, Keszthely) régészeti gyűjteményeit (BANNER 1990. 143.). 1943-ban az Erdélyi Tudományos Intézet meghívására Székely Zoltánnal közösen Csomafáján ástott egy őskori lelőhelyen (BANNER 1990. 178., SZÉKELY 2009. 591–594.).³⁴

Párducz a Banner szorgalmazására 1941-ben létrejövő Alföldi Régészeti Kataszteri Intézet egyik oszlopos, tapasztalt tagja volt. Az új intézménnyel az volt a céljuk, hogy egy regionális központot hozzanak létre a szegedi egyetem régészeti intézetében, ahol valamennyi dél-alföldi lelőhely adatbázisa elérhető és kutatható lett volna (BANNER 1943A.).³⁵ E kutatások keretében Párducz a békési gimnázium, a Bácskai Múzeum és a

³⁴ JMM HGy B.J.Ha ltsz. 94.1.59.

³⁵ Tevékenységüknek két fő eleme volt. Egyrészt a gyűjtemények régészeti anyagának restaurálását, rendszerezését, leltározását végezték volna el, és a legtöbb esetben kiállítást is rendeztek volna az egyes intézményekben. Másrészt a kataszteri intézet adatbázisát alapozták volna meg ezeknek a gyűjteményeknek a nyilvántartásával (BANNER 1943A.).

makói múzeum gyűjteményének rendbetételében vett részt. Vezetésével a Békési Református Egyházi Gimnázium régészeti tárát 1942 tavaszán egy szeminárium keretében, hallgatókkal közösen tisztították meg, restaurálták, határozták meg, vették nyilvántartásba a leleteket.³⁶ A Közgyűjtemények Országos Főfelügyelőségének megbízásából elkezdett délvidéki kutatások keretében kezdte meg az intézet a zombori Bácskai Múzeum régészeti anyagának megszerezését 1943-ban (BANNER 1942. 46., PÁRDU CZ 1943A.). A munkában Párduczon kívül két fiatalabb kollégája, Foltiny István és Korek József is részt vett. A feldolgozás során több mint 4000 tárgyat vettek nyilvántartásba, és a múzeum leletanyagából egy kiállítást szerveztek, amelyben Bácska történetét mutatták be a paleolitikumtól az újkorig, a leletanyaggal szemléltetve (KOREK 1944., BANNER 1943C. 653–654., PÁRDU CZ 1943B.).³⁷ A Csanád megyei régészeti kutatások kiépítésének meghatározó alakja Bálint volt. Jelentős régészeti gyűjtemény jött létre, melyet Makón nem tudtak elhelyezni, így a szegedi intézetben tisztították, restaurálták, fotózták, rajzolták, vették nyilvántartásba és tárolták az 1940-es évek elejéig.³⁸ A teljes anyagot 1942-ben szállították vissza Makóra, a leletanyag elhelyezésével és a kiállítás rendezésével kapcsolatos teendőket Banner és Párducz látta el (BANNER 1943B., SIPOS 2017. 185.).³⁹

Az intézet 1937-től követhető nyitása Budapest felé Párducz Mihály publikációiban is tetten érhető. Míg 1937-ig főként az intézeti folyóiratban publikált, addig az 1930-as évek második felétől országos folyóiratokban is megjelentek tanulmányai (például *Folia Archaeologica*, *Archaeologiai Értesítő*). Szarmata corpusait pedig az *Archaeologica Hungarica* sorozatában adták ki (JAKABFFY 1975.).⁴⁰

Az intézet munkatársaira jellemző volt, hogy az egyetemi hallgatók érdekében jelentős szerepet vállaltak a diákjóléti tevékenységekben. Ez a szerepvállalás már a kolozsvári időktől, Posta Bélától kezdve hagyományosan, generációról generációra „továbböröklődött” az intézet munkatársai között. Természetesen ebből Párducz Mihály sem maradt ki, első ilyen irányú lépéseként a Zrínyi Miklós Fiúkollégium igazgatói pozícióját vállalta el (TANREND 1944. 57.).⁴¹ Emellett Párducz a bölcsészkar épület óvóhelyparancsoki tisztét is betöltötte ebben az időszakban.

³⁶ A gimnázium gyűjteménye a főként óskori (neolit, rézkor és bronzkor) anyag mellett szarmata és Árpád-kori leleteket tartalmazott. A gyakorlati órán 183 leletet leltároztak be egy számcsoportos leltározási rendszerrel. A leltárban feltüntették az új leltári szám mellett a régít, a tárgy megnevezését, korát, a lelőhelyet azonban csak néhány esetben tudták meghatározni, mivel korábbi iratok, nyilvántartás nem nagyon állt rendelkezésükre. Az eredeti gyűjtemény tartalmazott továbbá olyan tárgyakat, melyek semmiféle tudományos értékkel nem bírtak, ezeket nem vették nyilvántartásba (MNL CSML VIII. 16. [1941–1942] 16. doboz, 6. Múzeumok, könyvtárak iratboríték, 326, 339, 364/1941–42).

³⁷ JMM HGy B.J.Ha ltsz. 94.1.59.

³⁸ MNL CSML VIII. 16. (1941–1942) 16. doboz, 4. Gyűjteményre vonatkozó iratok iratboríték, 354/1941–42, MNL CSML VIII. 16. (1941–1942) 16. doboz, 6. Múzeumok, könyvtárak iratboríték, 382/1941–42.

³⁹ JMM HGy B.J.Ha ltsz. 94.1.59. Bálint Alajos ekkor már az ország másik felében, a kassai múzeumban dolgozott (KŐHEGYI 2002. 91.).

⁴⁰ JMM HGy B.J.Ha ltsz. 94.1.59.

⁴¹ Valószínűleg ezt további ilyen irányú szerepvállalások követték volna, azonban a II. világháború és az azt követő események ebben Párduczot meggátolták.

Szeged elhagyása és a visszatérés

Párducz 1944-ben – Bannerral együtt – az utolsó pillanatokig kitartott a szegedi intézetben. A II. világháború legvégén, a front közeledtével még Hódmezővásárhely határában ástak (BANNER 1990. 189–190.). Banner ekkorra már, Párduczot kivéve, magára maradt. Többi tanítványa, intézeti munkatársai különböző okokból már nem Szegeden tartózkodtak.⁴² A folyamatos bombázások miatt Párducz feleségével⁴³ ideiglenesen átköltözött az intézet termeibe, mivel saját lakásuk épületében nem volt óvóhely. (A költözésben valószínűleg az is szerepet játszott, hogy az egyetemi épület óvóhelyparancsnokaként így könnyebben el tudta látni a feladatát). Ugyancsak a folyamatos bombázások és a front közeledtének hírére döntöttek úgy, hogy biztonságba helyezik az intézet régészeti gyűjteményét és könyvtárát, így a teljes anyagot leköltöztették a harmadik emeletről a pincébe, melynek ablakait befalazták (BANNER 1990. 188.).⁴⁴

A front közeledtével 1944. október 8-án a rektor elrendelte az egyetem kiürítését, a Rektori Hivatal a budapesti Műegyetem épületébe tette át a székhelyét. Banner és Párducz ekkor hagyta el Szegedet, közösen menekültek nyugat felé Kiskunhalason, Kalocsán át. Átkelve a Dunán jutottak el Sárbogárdig, itt váltak el egymástól. Párducz Budapest felé vette útját és – Banner tanácsára – jelentkezett a Magyar Nemzeti Múzeumban azzal a céllal, hogy a Budapest ostromában igencsak megsérült gyűjtemények rendbetételében segítsen. 1945 januárjában kinevezték itt múzeumőrnek, és ugyanez év szeptemberétől a Régészeti Tár/Régészeti Osztály vezetője lett (ÉVKÖNYV 1945. 30., MNM TA 28/1945., HARMATTA 1974. 273., HARMATTA 1975. 217., BANNER 1990. 190–191.).

Annak ellenére, hogy Párducz a Magyar Nemzeti Múzeummunkatársaként már egyértelműen Budapesthez kötődött és életvitelszerűen a fővárosban rendezkedett be, kapcsolata Csongrád megyével és a szegedi régészeti intézettel, múzeummal nem szakadt meg. 1948-ig a szegedi egyetem rendszeres órátartó oktatója (MNM TA 28/1945). 1946-ban – még Banner szegedi tartózkodása idején és inspirálására – nyilvános rendkívüli tanárrá nevezték ki (ÉVKÖNYV 1946. 30., MNM TA 13/1946., JMM HGy B.J.Ha ltsz. 94.1.59).⁴⁵ Banner Budapestre költözését követően az új szegedi intézeti igazgató, Roska Márton időszakában, 1947 őszétől Párducz tartott még órákat a szegedi hallgatóknak.⁴⁶

⁴² Széll Márta elhagyta az országot (KOREK 2000. 486–487.), Foltiny Collegium Hungaricum ösztöndíjjal Bécsben és Berlinben tartózkodott (BANNER 1990. 187.), legfiatalabb tanítványát, Korek Józsefet pedig 1944-ben besorozták.

⁴³ Felesége Dávid Ilona, egy hódmezővásárhelyi gimnáziumi tanár lánya az egyetemi könyvtár munkatársaként dolgozott, 1940 körül házasodtak össze (ÉVKÖNYV 1941. 43., KOREK 2000. 474.).

⁴⁴ Ennek köszönhetően a gyűjtemény és a könyvtár sértetlenül átvészelte a II. világháború viharait. Kizárólag a gyűjtemény részét képező 4 vagy 5 „*in situ*” esett áldozatul az egyetem épületébe beköltöző, azt hadikórházzá átalakító szovjet katonáknak. Ezeket az „*in situ*”-kat valószínűleg nem tudták leszállítani a pincébe.

⁴⁵ 1946-ban Banner is elhagyta Szegedet, és a budapesti egyetem Őrégészeti Tanszékének vezetője lett.

⁴⁶ 1950-től már a pesti egyetem régészhallgatóinak tartott rendszeresen órát (MNM TA 11/1950).

Rövidesen azonban maga az intézet is megszűnt Szegeden (ÉVKÖNYV 1948. 28., MNM TA 24/1948).

1956-ban, de még a forradalom kirobbanása előtt politikai okokból leváltották nemzeti múzeumi tisztségéből, és áthelyezték a szegedi múzeumba, ahol pár hónapot dolgozott, de még ebben az évben, novemberben visszahelyezték eredeti beosztásába Budapesten (FÁRI-NAGY 2002. 42–43., PATAY 2014. 324.).⁴⁷

Még Párducz 1956-os szegedi „száműzetésének” időszakából maradt fenn egy levél, melyet Bartucz Lajos, a szegedi egyetem Embertani Intézetének vezetője írt Bannernak. Eszerint Bartucz úgy tudta, hogy a szegedi egyetemen újból létrehozzák a Régészeti Tanséket, és ennek a vezetői posztjára Párducz Mihály a legesélyesebb jelölt.⁴⁸ Ennek a bizonytalan adatnak az alátámasztására avagy cáfolatára se pro, se kontra, nem kerültek elő további források. Mindenesetre a levélben található adat forrásértékét gyengíti az a tény, hogy a levél még Párducz „rehabilitációja” előtt született.

Ha intézményi szempontból már nem is kötődött a Dél-Alföldhöz, régészeti kutatásai miatt rendszeresen visszajárt a régióba, és a Magyar Nemzeti Múzeum, majd a Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézetének munkatársaként több ásatást vezetett például Hódmezővásárhely határában. Természetesen nem szakadt meg a kapcsolata a szegedi múzeummal sem, melynek ekkor egykori intézeti munkatársa, Bálint Alajos volt a vezetője. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyvében publikált, és az 1958-as régészeti kiállítás forgatókönyvét Trogmayer Ottóval közösen készítette el (DM XIV: 291. 1958. december 10., 5.).

Összegzés

Párducz Mihály a Buday Árpád és Banner János nevével fémjelzett szegedi régészeti iskolában sajátította el a régészeti kutatás mind elméleti, mind gyakorlati alapjait. A szegedi műhelyben végigjárva a ranglétra valamennyi fokát, aktívan részt vett az intézet munkáiban, kutatásaiban: egyetemi órákat tartott, rendszeresen ástott a Dél-Alföldön, anyagait feldolgozta, publikálta, több múzeum régészeti gyűjteményének rendezésében vett részt. Emellett többször volt lehetősége külföldi múzeumokban bővíteni ismereteit. Szegedi évei alatt terelődött figyelme egyik legjelentősebb kutatási témájára, a magyarországi régészet addig fehér foltjára, a Kárpát-medence iráni népeinek régészetére. Hatalmas anyaggyűjtést végzett a témában, mellyel megteremtette a szarmata kutatás alapjait. A szegedi régészeti intézet aktív és biztos tagja volt mind az oktatás, mind az intézeti adminisztrációs munkák, mind a dél-alföldi kutatások (ásatások, feldolgozó munka) tekintetében. A szegedi intézet berkein belül egy összetartó, egymást segítő közösség oszlopos tagjává vált, mely közösség az intézet semmivé válását követően sem vesztett erejéből. Bár a II. világháború után az egykori munkatársak szétszóródtak, különböző intézményekbe kerültek, továbbra is szoros kapcsolatban maradtak és segítették

⁴⁷ Patay Pál véleménye szerint a Párducz elleni ideológiai alapú feljelentésben és a Magyar Nemzeti Múzeumból való eltávolításában nem múzeumi dolgozó keze volt, hanem egy szintén Csongrád megyei származású régésznek, Gazdapusztai Gyulának volt jelentős szerepe (PATAY 2014. 324.), aki az 1960-as években a szegedi egyetemen újrainduló régészeti oktatásnak lett a vezetője.

⁴⁸ SZTEL B.J. Ha ltsz. nélkül.

egymást, egyfajta véd- és dacszövetséget alakítva (MNM TA 28/1945, MNM TA 13/1946, MNM TA 1/1948).

Párducz Mihály szegedi évei alatt vált érett kutatóvá, az itt szerzett szakmai tapasztalatait jól tudta használni, kamatoztatni a Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Osztályának újjászervezésében és a Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézetében is. Elmondhatjuk, hogy a tanulmányom címében szereplő, Buday Árpád leveléből származó jóslat, mely egy ígéretes, tehetséges fiatalember jövőjét vetítette előre, igazolódott: Párducz ténylegesen az új régészgeneráció fontos tényezőjévé vált a II. világháború utáni tudományos életben.

Források

JMM HGy B.J.Ha

Jantyik Mátyás Múzeum, Helytörténeti Gyűjtemény, Banner János hagyaték, Békés.

MNL CSML VIII. 2.

Magyar Nemzeti Levéltár, Csongrád Megyei Levéltár, Intézetek, intézmények, A Bölcsész-, Nyelv- és Történettudományi Karának iratai, Szeged.

MNM TA

Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Adattár, Budapest.

MTA BTK RI Ad.

Magyar Tudományos Akadémia, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Régészeti Intézet, Adattár, Budapest.

SZTEL B.J. HA

Szegedi Tudományegyetem Levéltára, Banner János hagyatéka, Szeged.

SZTE RT Ad.

Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszék, Adattár, Szeged.

Irodalom

ALMANACH 1931.

A Magyar Ferencz József-Tudományegyetem Almanachja 1930–1931. tanévről. Szeged.

ALMANACH 1932.

A Magyar Ferencz József-Tudományegyetem Almanachja 1931–1932. tanévről. Szeged.

ALMANACH 1933.

A Magyar Ferencz József-Tudományegyetem Almanachja 1932–1933. tanévről. Szeged.

BANNER 1930.

Banner János: A kökénydombi neolithkori telep. [Die neolithische Ansiedlung von Kökénydomb.] *Dolg.* VI. 1930. 49–158.

BANNER 1942.

Banner János: Régészeti feladatok a Délvidéken. *Délvidéki Szemle* I. 1942. 45–51.

BANNER 1943A.

Banner János: A Horthy Miklós-Tudományegyetem Alföldi Régészeti Katasztere. *Dolg.* XIX. 1943. 214–217.

BANNER 1943B.

Banner János: A csanádvármegyei régiséggyűjtemény felállítása. *Dolg.* XIX. 1943. 217.

BANNER 1943C.

Banner János: A Bácskai Múzeum megnyitása Zomborban. *Délvidéki Szemle* II. 1943. 563–564.

BANNER 1990.

Banner János: Békés–Kolozsvár–Jászberény–Szeged (Banner János emlékiratai 1945-ig). Forráskiadványok a Békés Megyei Levéltárból 15. Sajtó alá rendezte Jankovich B. Dénes. Békés Megyei Levéltár, Gyula 1990.

BESZÁMOLÓ 1930.

Beszámoló a szegedi M. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem 1927/1928–1928/1929. tanévi működéséről. Szeged 1930.

BESZÁMOLÓ 1932.

Beszámoló a szegedi M. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem 1929–1930. tanévi működéséről. Szeged 1932.

BESZÁMOLÓ 1933.

Beszámoló a szegedi M. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem 1930–1931. tanévi működéséről. Szeged 1933.

BESZÁMOLÓ 1934.

Beszámoló a szegedi M. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem 1931–1932. tanévi működéséről. Szeged 1934.

BESZÁMOLÓ 1935.

Beszámoló a szegedi M. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem 1933–1934. tanévi működéséről. Szeged 1935.

BESZÁMOLÓ 1936.

Beszámoló a szegedi M. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem 1934–1935. tanévi működéséről. Szeged 1936.

BESZÁMOLÓ 1939.

Beszámoló a szegedi M. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem 1935–1936. tanévi működéséről. Szeged 1939.

BESZÁMOLÓ 1943A.

Beszámoló a szegedi M. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem 1936–1937. tanévi működéséről. Szeged 1943.

BESZÁMOLÓ 1943B.

Beszámoló a szegedi M. Kir. Horthy Miklós-Tudományegyetem 1940–1941. tanévi működéséről. Szeged 1943.

BUDAY 1927.

Buday Árpád: Alföld kutatásának archaeologiai programja. *Föld és Ember* VII: 3. 1927. 167.

DM

Délmagyarország regionális napilap. Szeged.

ÉVKÖNYV 1940.

A Magyar Királyi Ferencz József-Tudományegyetem évkönyve 1938/39. tanévről.
Szeged 1940.

ÉVKÖNYV 1941.

A Magyar Királyi Horthy Miklós-Tudományegyetem évkönyve 1940/41. tanévről.
Szeged 1941.

ÉVKÖNYV 1943.

A Magyar Királyi Ferencz József-Tudományegyetem évkönyve 1939/40. tanévről.
Szeged 1943.

ÉVKÖNYV 1945.

A Magyar Királyi Horthy Miklós-Tudományegyetem évkönyve 1944/45. tanévről.
Szeged 1945.

ÉVKÖNYV 1946.

A Magyar Királyi Horthy Miklós-Tudományegyetem évkönyve 1945/46. tanévről.
Szeged 1946.

ÉVKÖNYV 1948.

A Szegedi Tudományegyetem évkönyve 1946/47. tanévről. Szeged 1948.

FÁRI-NAGY 2002.

Fári Irén – Nagy Ádám: A szegedi múzeum története. In: A hagyomány szolgálatában. Történeti ismertető Szeged és Csongrád megye múzeumairól. Szerk. Lengyel András. Móra Ferenc Múzeum, Csongrád Megyei Önkormányzat Múzeuma, Szeged 2002. 9–62.

GESZTELYI 2013.

Gesztelyi Tamás: Pomáztól Princetonnig: Alföldi András élete és munkássága. [From Pomáz to Princeton. The Life and Work of András Alföldi.] *Gerundium* IV: 1–2. 2013. 11–23.

HALMÁGYI – TÓTH 2002.

Halmágyi Pál – Tóth Ferenc: A makói József Attila Múzeum története. In: A hagyomány szolgálatában. Történeti ismertető Szeged és Csongrád megye múzeumairól. Szerk. Lengyel András. Móra Ferenc Múzeum, Csongrád Megyei Önkormányzat Múzeuma, Szeged 2002. 194–202.

HARMATTA 1974.

Harmatta János: Párducz Mihály 1908–1974. *Antik Tanulmányok* XXI. 1974. 271–275.

HARMATTA 1975.

Harmatta János: Mihály Párducz 1908–1974. *ActaArchHung* XXVII. 1975. 215–219.

JAKABFFY 1975.

Imre Jakabffy: Archäologisch-literarische Tätigkeiten von Mihály Párducz. *ActaArchHung* XXVII. 1975. 220–223.

KASZAB 1966.

Kaszab Zoltán: Megemlékezés Dr. Párducz Béláról (1911–1964). [In memoriam Dr. Béla Párducz (1911–1964).] *Állattani Közlemények* 53. 1966. 7–11.

KOREK 1944.

Korek József: Kiegészítő adatok Zombor településtörténetéhez. *Kalangya délvidéki irodalmi és művészeti folyóirat* XIII: 7. 1944. 284–286.

KOREK 1974.

Korek József: Párducz Mihály (1908–1974). *ArchÉrt* XXVII. 1974. 304–305.

KOREK 2000.

Korek József: Életem és korom. Irodalmi hivatkozásokkal és jegyzetekkel ellátta: Anders Alexandra – Kőhegyi Mihály. [Mein Leben und meine Zeit.] *MFME–StudArch* VI. 2000. 469–497.

KŐHEGYI 2002.

Kőhegyi Mihály: Bálint Alajos (1902–1983). In: A hagyomány szolgálatában. Történeti ismertető Szeged és Csongrád megye múzeumairól. Szerk. Lengyel András. Móra Ferenc Múzeum, Csongrád Megyei Önkormányzat Múzeuma, Szeged 2002. 91–95.

MÖB 1935.

A külföldi magyar intézetek működése és a magas műveltség célját szolgáló ösztöndíjak az 1933–34. tanévben. Összeállította a Magyar Ösztöndíjbizottság. Budapest 1935.

PATAY 2014.

Patay Pál: Az életet már megjártam. Emlékezem, Magyarországra és a XX. századra. IANUA, Budapest 2014.

PÁRDUCZ 1930.

Párducz Mihály: Benda László: A magyar Alföld őstörténete I. *Dolg.* VI. 1930. 223–226.

PÁRDUCZ 1931.

Párducz Mihály: A nagy magyar Alföld rómaikori leletei. [Römerzeitliche Funde der Grossen Ungarischen Alföld.] *Dolg.* VII. 1931. 74–186.

PÁRDUCZ 1932.

Párducz Mihály: A Hódmezővásárhely–kotacparti neolith telep és rézkori temető. [Die neolitische Ansiedlung und das Kupferzeitliche Gräberfeld von Hódmezővásárhely-Kotacpart.] *Dolg.* VIII. 1932. 103–110.

PÁRDUCZ 1941.

Párducz Mihály: A szarmatakor emlékei Magyarországon I. Denkmäler der Sarmatenzeit Ungarns I. *ArchHung* XXV. 1941.

PÁRDUCZ 1943A.

Párducz Mihály: A zombori Bácskai Múzeum anyagának leltározása és restaurálása. *Dolg.* XIX. 1943. 213–214.

PÁRDUCZ 1943B.

Párducz Mihály: A Bácskai Múzeumról. *Kalangya délvidéki irodalmi és művészeti folyóirat* XII: 11. 1943. 521–522.

PINTÉR-NAGY K. 2020.

Katalin Pintér-Nagy: Relationship Between the Institute of Archaeology of Szeged and Provincial Museums in the Southern Part of the Great Hungarian Plain. I. In: „...how badly we need the so much desired palace of culture”. Collectors, Founders, Museums in Eastern Europe in the 19th–20th Century. Proceedings of the International Conference on Museum History held at Jóna András Museum, Nyíregyháza, November 11–3, 2019. Ed. Valéria Kulcsár. Jóna András Museum, Nyíregyháza 2020. 151–168.

SIPOS 2017.

Sipos Carmen: A Csanádvármegyei történeti és régészeti társulat története. [The History of the Csanád County Historical and Archaeological Society.] *A Makói József Attila Múzeum Évkönyve I.* 2017. 170–192.

SZAB 1927.

Szegedi Alföldkutató Bizottság. *Ember és Föld* VII:3. 1927. 166–167.

SZÉKELY 2009.

Székely Zsolt: Határokon átívelő tudományosság. Régészeti levelezés Párducz Mihály és Székely Zoltán között. [Die Grenzen überbrückende Wissenschaft. Archäologischer Briefwechsel zwischen Mihály Párducz und Zoltán Székely.] *Tisicum* XIX. 2009. 591–600.

TANREND 1941.

A Horthy Miklós-Tudományegyetem tanrendje az 1941/42. tanév első felére. Szeged 1941.

TANREND 1942.

A Horthy Miklós-Tudományegyetem tanrendje az 1942/43. tanév első felére. Szeged 1942.

TANREND 1943A.

A Horthy Miklós-Tudományegyetem tanrendje az 1943/44. tanév első felére. Szeged 1943.

TANREND 1943B.

A Horthy Miklós-Tudományegyetem tanrendje az 1943/44. tanév második felére. Szeged 1943.

TANREND 1944.

A Horthy Miklós-Tudományegyetem tanrendje az 1944/45. tanév első felére. Szeged 1944.

TANREND 1945.

A tudományegyetem tanrendje az 1945/46. tanév első félévében Szegeden. Szeged 1945.

TANREND 1946.

Az Szegedi Tudományegyetem tanrendje az 1946/47. tanév első félévében. Szeged 1946.

UNGARISCHE JAHRBÜCHER 1934.

Geschichte. *Ungarische Jahrbücher* 14. 1934. 280–284.

VARRÓ 2008.

Varró Oszkár: Sportoló egyetem 1921–2008. Universitas Szeged Kiadó, Szeged 2008.

VÖRÖS–CSÁNYI 2019.

Vörös Gabriella – Csányi Viktor: Mit kaptunk a szarmatáktól? Hódmezővásárhely római kori emlékeinek kutatástörténeti vázlat. In: *Korok, kultúrák, lelőhelyek.* Szerk. Csányi Viktor. Tornyai János Múzeum, Hódmezővásárhely 2019. 9–28.

Mihály Párducz's activity in the Szeged Institute of Archaeology

Mihály Párducz, the former researcher of the Hungarian National Museum and Institute of Archaeology of the Hungarian Academy of Sciences spent a significant part of this life in the Institute of Archaeology of the University of Szeged – first, as a student (1927–1932), later, from 1932, as a colleague. He learned both theoretical and practical fundamentals of archaeological research in the Szeged school hallmarked by Árpád Buday and János Banner. Sailing through the ranks in the Szeged Institute of Archaeology, Párducz took a great part in the institute's activities, investigations. It was during his Szeged years that his attention turned to one of his most significant fields of research: he was the first to identify the find material of Sarmatians in Hungary. It was here that he became a mature scholar. Starting from his freshman year he worked at digs (e.g. Hódmezővásárhely–Kökénydomb, Ószentiván) and in 1932, led his first substantive excavation in Hódmezővásárhely–Kotacpart. From 1939, he took more and more part in the organization work of the institute and in editing the journal *Dolgozatok (Papers)*. In the university, first, he had practical classes, and from 1943 read lectures as a private professor. As a research fellow of the South Plain Archaeological Cadaster Institute formed in 1940, he arranged the collections of the Makó and Zombor/Sombor museums.